

Tadeusz Skoczek

Słowo wstępne

Niepodległość i Pamięć 22/4 (52), 5-7

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Słowo wstępne

Z dużą przyjemnością przedstawiam czwarty numer naszego kwartalnika „Niepodległość i Pamięć” z 2015 roku, w numeracji ciągłej jest to już numer 52. Tym razem tematem wiodącym jest Pawiak. Wiodącym, nie znaczy – jedynym. Okolicznością pozwalającą nam zamieścić kilka artykułów i omówień publikacji poświęconych historii tego miejsca jest 50-lecie Muzeum Więzienia Pawiak. Spotkanie inaugurujące obchody tej rocznicy zatytułowaliśmy „50 lat w służbie pamięci” (28 listopada 2014). Joanna Gierczyńska dokonując wprowadzenia rozszerzyła chronologię swojego wystąpienia na lata 1944–2014. Data początkowa to likwidacja niemieckiego więzienia, rozpoczęta jeszcze przed wybuchem Powstania Warszawskiego. 30 lipca 1944 wywieziono blisko półtora tysiąca mężczyzn do KL Gross-Rosen oraz ponad 400 kobiet do KL Ravensbrück. Już w czasie trwania Powstania Niemcy dokonywali zbiorowych egzekucji więźniów, by ostatecznie 21 sierpnia 1944 roku wysadzić więzienie w powietrze. Nie zatarli jednak hitlerowcy śladów swojej ludobójczej działalności. Pozostała pamięć.

Właśnie w rocznicę likwidacji więzienia na Pawiaku zorganizowano w Muzeum Niepodległości, 30 lipca 2015 roku, koncert pt. „Pamiętamy”, dedykowany więźniom i ich rodzinom. Marszałek Adam Struzik przy tej okoliczności podpisał wiele dyplomów uznania dla „strażników pawiackiej pamięci”, nielicznych żyjących jeszcze więźniów oraz dzieci urodzonych na Pawiaku. Wyróżnił też medalem „Pro Mazovia” Stanisława Zalewskiego – prezesa Polskiego Związku Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych, aresztowanego przez Niemców w 1943 roku, przesłuchiwanego przez gestapo w katowni na Szucha, więźnia Pawiaka, Auschwitz i innych niemieckich obozów. Z nieskrywanym wzruszeniem słuchała licznie zgromadzona publiczność koncertu krakowskich filharmoników, oktetu „Arche”.

Fundacja Art, współpracująca z Muzeum Więzienia Pawiak, przygotowała cykl projektów edukacyjnych, przypominających młodym

pokoleniom historię tego miejsca. Maria Reiff, poszerzając założenia programowe o 70. rocznicę zakończenia II wojny światowej, zainaugurowała, 8 maja 2015 roku, cykl niezwykle interesujących spotkań, wykładów, prelekcji i koncertów, zapraszając dużą grupę młodzieży z warszawskich szkół.

Tegoroczne „Dni Pamięci Pawiaka”, cyklicznie organizowane na przełomie września i października, miały szczególne znaczenie. Zgromadziły olbrzymią grupę zainteresowanych utrwalaniem pamięci historycznej, nawet tej, która przynosi tak przerażające wspomnienia. Kulturowanie pamięci o martyrologii Polaków katowanych w alei Szucha i więzionych na Pawiaku jest główną misją Muzeum Niepodległości.

Więzienie zlokalizowane na ulicy Pawiej i Dzielnej powstało jednak znacznie wcześniej. Zrozumiałe, że w świadomości zbiorowej, jako najtrwalsza zadra, tkwi czas okupacji hitlerowskiej, czas niemieckiego ludobójstwa. Ale w budynkach, zaprojektowanych przez Henryka Marconiego na zlecenie hrabiego Fryderyka Skarbka, więziono też powstańców styczniowych, uczestników rewolucji 1905 roku, przedwojennych komunistów. Zarys problematyki badawczej od powstania więzienia w pierwszej połowie XIX wieku do 1939 roku daje w kompetentnym artykule Jolanta Załęczny. Inaugurując numer tym materiałem mamy nadzieję na kontynuację tematyki w najbliższej przyszłości, w ramach nowego tematu badawczego.

Agnieszka Kłys z Muzeum w Sztutowie omawia losy ponad 800-osobowej grupy więźniów wywiezionych z Pawiaka, 24 maja 1944 roku, do KL Stutthof, z której część przewieziono do ciężkiego obozu pracy w Policach. Marta Grudzińska, pracująca w Państwowym Muzeum na Majdanku, przedstawia losy innej grupy pawiaczkich więźniów, deportowanych w 1943 roku do podlubelskiego obozu koncentracyjnego. Ostatni więźniowie z tej grupy wywiezieni zostali do KL Auschwitz 22 lipca 1944 roku, w dniu znanym później z proklamacji manifestu rządu prosowieckiego (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego).

Maria Ciesielska, znana specjalistka historii medycyny, przedstawia działalność lekarzy pawiaczkich. Tu zajmuje się personelem „wolnościowym”, czyli pracownikami służby zdrowia niebędącymi więźniami Pawiaka. Warto w tym miejscu przypomnieć, że autorka

jest współtwórczynią monograficznego zarysu pt. *Taniec wśród mieczów. Polski personel medyczny w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944* (współautor – Robert Hasselbusch), wydanego przez Muzeum Niepodległości w 2015 roku oraz współtwórczynią wystawy czasowej na Pawiaku, pod tym samym tytułem. Katalog tej wystawy, wydany niedawno, nosi tytuł *Lekarze Pawiaka*.

Cykl tematyczny dopełnia artykuł Juliana Borkowskiego omawiający harcerską konspirację J. B. Deczkowskiego, przesłuchiwanego na Szucha i przetrzymywanego na Pawiaku, przedstawiający także dalsze losy tego bohaterskiego członka Szarych Szeregów, po zwolnieniu z więzienia.

Zachęcamy do szczegółowego zapoznania się z prezentowanym wydawnictwem.

Poprzednie numery naszego kwartalnika znajdują się w wersjach elektronicznych na stronie Muzeum Niepodległości, w bazie wydawnictw prowadzonej przez Muzeum Historii Polski oraz w Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej. Zapraszamy też do księgarni w Muzeum Niepodległości, gdzie można nabyć poszczególne papierowe numery (również archiwalne).

Tadeusz Skoczek